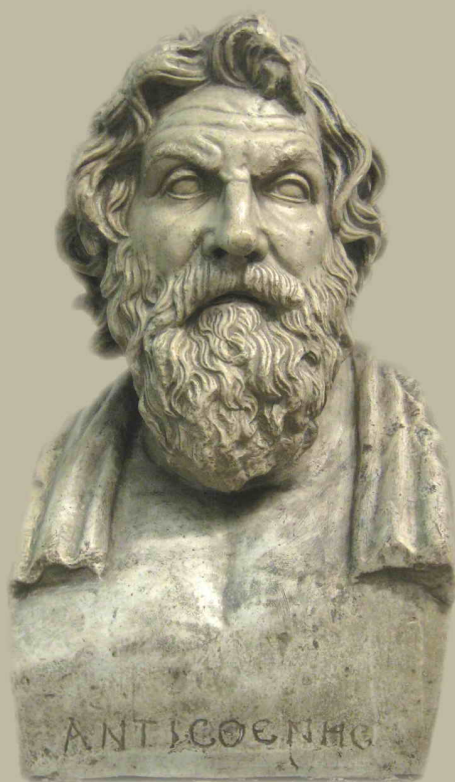

ANTISTHENIS FRAGMENTA

ANDREJ KALAŠ
VLADISLAV SUVÁK

ANTISTHENOVE ZLOMKY

UNIVERZITA KOMENSKÉHO
V BRATISLAVE

ANDREJ KALAŠ – VLADISLAV SUVÁK

ANTISTHENIS FRAGMENTA ANTISTHENOVE ZLOMKY

ÚVODNÁ ŠTÚDIA,
GRÉCKY A LATINSKÝ TEXT,
SLOVENSKÝ PREKLAD A KOMENTÁR K ZLOMKOM

2013

UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE

© doc. Mgr.. Andrej Kalaš, PhD., doc. PhDr. Vladislav Suvák, 2013

Úvodnú štúdiu napísal Vladislav Suvák

Edíciu gréckeho a latinského textu podľa Giannantonioho vydania (*Socratis et Socraticorum Reliquiae*, zv. II, s. 137-181: V A. – Antisthenes Atheniensis = V A. – Antisthenés Aténsky) s prihliadnutím na kritické vydania antických diel, predovšetkým na Marcovichovo vydanie Diogena Laertskeho (*Vitae philosophorum*) pripravil Vladislav Suvák

Zlomky z gréčtiny a latinčiny preložil Andrej Kalaš

Komentár k zlomkom napísal Vladislav Suvák

Zoznam latinských skratiek a literatúru zostavil Vladislav Suvák

Fotografie starovekých diel sú prevzaté z voľne prístupného serveru *Wikimedia Commons*, z archívu Fratelli Alinari a súkromného archívu Fausta Zeviho

Recenzenti: Mgr. Jaroslav Cepko, PhD.,
Doc. PhDr. Matúš Porubjak, PhD.

Za odbornú stránku tejto publikácie zodpovedajú autori

ISBN 978-80-223-3447-1

Obsah

Antisthenés alebo stručný sprievodca životom a dielom sókratovca

Antisthena (V. Suvák) 9

Antisthenov život 19

Antisthenovo dielo 24

Antisthenove zlomky: Text, preklad a komentár (A. Kalaš – V. Suvák) 29

De Antisthenis patria et parentibus

Antisthenova vlasť a rodičia 30

Antisthene Graecos et praecipue Athenienses increpante

Antisthenés haní Grékov a najmä Aténčanov 40

De Antisthene Gorgiae sophistae sectatore

Antisthenés nasledoval sofistu Gorgia 44

De Antisthene Socratis discipulo

Antisthenés – žiak Sókrata 46

De Antisthene Cynicae sectae conditore

Antisthenés zakladá kynickú školu 65

De ratione inter Antisthenem et Platonem intercedente

Vzťah Antisthena a Platóna 76

De usu inter Antisthenem et Dionysium intercedente

Antisthenés sa rozpráva s tyranom Dionýziom 79

De Aristippo Cyrenaico Antisthenem exagitante

Aristippos z Kyrény tupí Antisthena 80

De Diogene Sinopeo Antisthenis sectatore

Diogenés zo Sinópy nasleduje Antisthena 81

De Antisthenis exitu

O Antisthenovej smrti 82

De Antisthenis scriptis

Antisthenove spisy 88

I. – Περὶ λέξεως ἢ περὶ χαρακτῆρων

I. – O rečiach alebo o štýloch 141

II. – Αἴας ἢ Αἴαντος λόγος

II. – Aias alebo Aiantova reč 141

- III. – Ὀδυσσεὺς ἢ περὶ Ὀδυσσεύως
 III. – *Odysseus alebo o Odysseon* 160
- IV. a) Ὁρέστου ἀπολογία <ἦ> περὶ τῶν δικογραφῶν
 b) Ἰσογραφὴ ἢ Λυσίας καὶ Ἰσοκράτης
 c) Πρὸς τὸν Ἰσοκράτους Ἀμάρτυρον
 IV. a) *Orestova apológia alebo o skladateľoch súdnych rečí*
 b) „*Isografé*“ alebo *Lysias a Isokratés*
 c) *Proti Isokratovej reči „Bez svedkov“* 175
- V. – Περὶ ζώων φύσεως
 V. – *O prirodzenosti živočíchov* 176
- VI. – Περὶ παιδοποιίας ἢ περὶ γάμου ἐρωτικός
 VI. – *O plodení detí alebo o láske a manželstve* 177
- Quid Antisthenes de generatione et de nuptiis senserit*
 Čo si myslel Antisthenés o plodení a manželstve 178
- VII. – Περὶ τῶν σοφιστῶν φυσιογνωμονικός
 VII. – *O sofistoch a fyziognómii* 185
- VIII. – Προτρεπτικός [Περὶ δικαιοσύνης καὶ ἀνδρείας προτρεπτικός πρῶτος, δεύτερος, τρίτος, Περὶ Θεόγνιδος δ', ε'.]
 VIII. – *Spis na povzbudenie [O spravodlivosti a udatnosti, Spis na povzbudenie prvý, druhý, tretí, O Theognidovi IV, V.]* 189
- IX. – Περὶ ἀγαθοῦ
 IX. – *O dobre* 197
- X. – Περὶ ἀνδρείας
 X. – *O udatnosti* 197
- XI. – Περὶ νόμου ἢ περὶ πολιτείας
 XI. – *O zákone a o ústave* 198
- XII. – Περὶ νόμου ἢ περὶ καλοῦ καὶ δικαίου
 XII. – *O zákone alebo o kráse a spravodlivosti* 198
- Quid Antisthenes de legibus et de republica senserit*
 Antisthenove názory na zákony a štát 198
- XIII. – Περὶ ἐλευθερίας καὶ δουλείας
 XIII. – *O slobode a otroctve* 207
- Quid Antisthenes de divitiis senserit*
 Antisthenove názory na bohatstvo 208
- XIV. – a) Περὶ πίστεως
 – b) Περὶ ἐπιτρόπου ἢ περὶ τοῦ πείθεσθαι
 XIV. – a) *O dôvere*
 – b) *O správcovi alebo o poslúchani* 219
- XV. – Περὶ νίκης οἰκονομικός
 XV. – *Hospodársky spis o víťazstve* 219

XVI. – *Kŷros*

XVI. – *Kýros* **220**

XVII. – *Ἡρακλῆς ὁ μείζων ἢ περὶ ἰσχύος*

XVII. – *Héraklés Váčši alebo o sile* **233**

Antisthenis placita varia

Rôzne Antisthenove názory **256**

De congruentia inter Cynicam disciplinam et Stoicam sectam intercedente

O zhode medzi kynickým učením a stoickou školou. **299**

XVIII. – *Kŷros ἢ περὶ βασιλείας*

XVIII. – *Kýros alebo o kráľovskom úrade* **310**

XIX. – *Ἀσπασία*

XIX. – *Aspasia* **314**

XX. – *Ἀλήθεια*

XX. – *Pravda* **323**

XXI. – *Περὶ τοῦ διαλέγεσθαι ἀντιλογικός*

XXI. – *Spis proti logike o dialektickom skúmaní* **336**

XXII. – *Σάδων ἢ περὶ τοῦ ἀντιλέγειν α' β' γ'*

XXII. – *Sathón – spisy o protirečení I, II, III* **336**

XXIII. – *Περὶ διαλέκτου*

XXIII. – *O dialekte* **381**

XXIV. – *Περὶ παιδείας ἢ περὶ ὀνομάτων α, β, γ, δ, ε*

XXIV. – *O výchove alebo o menách I, II, III, IV, V* **382**

XXV. – *Περὶ ὀνομάτων χρήσεως ἐριστικός*

XXV. – *Eristický dialóg o používaní mien* **404**

XXVI. – *Περὶ ἐρωτήσεως καὶ ἀποκρίσεως*

XXVI. – *O otázke a odpovedi* **404**

XXVII. – *Περὶ δόξης καὶ ἐπιστήμης α, β, γ, δ*

XXVII. – *O mienke a vedení I, II, III, IV* **405**

XXVIII. – a) *Περὶ τοῦ ἀποθανεῖν*

– b) *Περὶ ζωῆς καὶ θανάτου*

– c) *Περὶ τῶν ἐν ᾧδου*

XXVIII. – a) *O umieraní*

– b) *O živote a smrti*

– c) *O veciach v podsvetí* **405**

XXIX. – *Φυσικός*

XXIX. – *O prírode* **408**

XXX. – *Ἐρώτημα περὶ φύσεως α β*

XXX. – *Otázka o prírode I, II* **418**

XXXI. – *Δόξαι ἢ ἐριστικός*

XXXI. – *Mienky alebo eristický spis* **418**

XXXII – <i>Περὶ τοῦ μανθάνειν προβλήματα</i>	
XXXII – <i>O otázkach učenia sa</i>	418
XXXIII – <i>Περὶ Ὁμήρου</i>	
XXXIII – <i>O Homéroví</i>	419
XXXIV. – a) <i>Ἡρακλῆς ἢ Μίδα</i>	
– b) <i>Ἡρακλῆς ἢ περὶ φρονήσεως ἢ ἰσχύος</i>	
XXXIV. – a) <i>Héraklés alebo Midas</i>	
– b) <i>Héraklés alebo o rozumnosti alebo sile</i>	467
XXXV. – a) <i>Κῦρος ἢ ἐρώμενος</i>	
– b) <i>Κῦρος ἢ κατὰσκοποι</i>	
XXXV. – a) <i>Kýros alebo milovaný</i>	
– b) <i>Kýros alebo vyzvedači</i>	468
XXXVI. – <i>Μενέξενος ἢ περὶ τοῦ ἄρχειν</i>	
XXXVI. – <i>Menexenos alebo o vládnutí</i>	470
XXXVII. – <i>Ἀλκιβιάδης</i>	
XXXVII. – <i>Alkibiadés</i>	471
XXXVIII. – <i>Ἀρχέλαος ἢ περὶ βασιλείας</i>	
XXXVIII. – <i>Archelaos alebo o kráľovstve</i>	480
XXXIX. – <i>Πολιτικός</i>	
XXXIX. – <i>Politik</i>	486
XL. – <i>Μαγικός</i>	
XL. – <i>Spis o mágii</i>	486
Appendix I.	487
Appendix II.	497
Zoznam použitých skratiek	499
Latinské skratky	500
Literatúra	511
A. Pramenné texty a preklady	511
B. Interpretačné texty	516

Predslov

Prácu na komentovanom preklade Antisthenových zlomkov sme začali spoločne s Andrejom Kalašom roku 2007. Naším cieľom bolo zostavenie prvého slovenského prekladu *Zlomkov*, ktorý by bol doplnený o všetky dôležité komentáre a interpretácie Antisthena publikované od 19. stor. až do súčasnosti. Pred tromi rokmi vyšla vo vydavateľstve Kalligram prvá „verzia“ našej práce venovanej Antisthenovi (*Antisthenés*, Bratislava, 2010). Kniha však mala limitovaný rozsah (komentáre sa sústredili len na hlavné línie interpretácií). Predkladaná publikácia má v porovnaní s predchádzajúcou úplne nový charakter – obsahuje mierne upravený preklad zlomkov a takmer trojnásobný rozsah komentárov. Okrem toho sme text doplnili o pôvodné grécke a latinské zlomky, ktoré sa opierajú o Giannantonioho edíciu, ako aj o ďalšie kritické vydania antických diel, predovšetkým o Marcovichovu edíciu Diogena Laertskeho (*Vitae philosophorum*, 1999 – 2008).

Antisthenove zlomky boli doteraz preložené do štyroch moderných jazykov, pričom žiadna z antisthenovských zbierok nebola kompletná. Prvý (dnes už zastaraný) výber zlomkov vytvoril nemecký historik Wilhelm Nestle (*Die Sokratiker – Sókratovci*, 1923). Druhý výber zlomkov v ruštine pripravil I. M. Nachov (*Антология кинизма – Antológia kynizmu*, 1984). Tretí, novogrécky, pomerne rozsiahly výber zlomkov vyšiel ako bilingva zásluhou N. M. Skouteopoulou (*Οι αρχαίοι κυνικοί – Starovekí kynici*, 1998). Štvrtý výber antisthenovských fragmentov zaradil Léonce Paquet na úvod francúzskeho prekladu prameňov kynizmu (*Les Cyniques grecs: Fragments et témoignages – Grécki kynici: Zlomky a svedectvá*, 1975). Nový nemecký preklad vybraných Antisthenových zlomkov vydal Georg Luck (*Die Weisheit der Hunde: Texte der antiken Kyniker in deutscher Übersetzung mit Erläuterungen – Múdrosť psov: Texty antických kynikov v nemeckom preklade s poznámkami*, 1997), ktorý pripravuje druhé doplnené vydanie. Okrem toho by sme sa mali zmieniť o francúzskom preklade Aiantovej a Odysseovej reči (= V A 53 a V A 54), ktorý vydala Marie-Odile Goulet-Cazé („L’Ajax et l’Ulysse d’Antisthène“ – „Antisthenov Aias a Odysseus“, 1992, s. 21-31), a anglickom preklade obidvoch rečí od M. Gagarina a P. Woodruffa (*Early Greek Political Thought from Homer to the Sophists – Rané grécke politické myslenie od Homéra po sofistov*, 1995, s. 167-172).

Pokiaľ sa nemýlim, preklad Andreja Kalaša je v poradí šiesty preklad do moderných jazykov a prvý kompletný preklad Antisthenových zlomkov uve-

dených v Giannantonioho vydaní.¹ Ďalší preklad zlomkov a komentárov do španielčiny pripravuje argentínska filologička Claudia Mársico a skupina britských filológov pracuje na anglickom vydaní všetkých zväzkov Giannantonioho zbierky.

Chcem sa poďakovať Matúšovi Porubjakovi za pozorné prečítanie prvej verzie textu, ktorý vyšiel v Kalligrame, Jarovi Cepkovi za neoceniteľnú pomoc s prekladom Giannantonioho talianskych komentárov, Andrejovi Kalašovi za revíziu gréckych zlomkov a Lívii Flachbartovej za podrobné korektúry poslednej verzie rukopisu a množstvo poznámok, ktoré dúfam pomohli k lepšej zrozumiteľnosti celkového výkladu. Za kritické pripomienky k prvému vydaniu, ktoré sme sa snažili zohľadniť v súčasnom vydaní, by som sa rád poďakoval prof. Danielovi Škovierovi („Zo šera zabudnutia“, *Romboid*, č. 5/2011). Za drobné poznámky k textu ďakujem Petrovi Fraňovi, ktorý sa ujal recenzovania prvého vydania *Zlomkov* („Antisthenés“, *Filozofia*, č. 6/2011).

„Grécko-latinsko-slovenské vydanie komentovaného prekladu Antisthenových zlomkov je súčasťou riešenia projektov VEGA 1/0448/11, *Miesto kynizmu v sokratike*.“ Po Antisthenovi by mal nasledovať preklad Diogenových zlomkov, ktorý vyjde vo vydavateľstve Kalligram v rámci edície *Fontes Socraticorum*. Chcem sa poďakovať vydavateľstvu Kalligram za to, že umožnilo vydať túto rozšírenú verziu Antisthenových zlomkov v akademickom vydavateľstve Univerzity Komenského.

Verím, že doplnené vydanie Antisthenových zlomkov zaujme slovenských čitateľov a bude inšpirovať k novým pokusom o premyslenie toho, čo od Hegelových čias označujeme konzervatívnym pojmom „dejiny filozofie“.

V Prešove, 27. septembra 2013

Vladislav Suvák

¹ V predošlom vydaní Antisthenových zlomkov (*Antisthenés*, Bratislava : Kalligram, 2010) som sa zabudol zmieniť o Paquetovom francúzskom a Luckovom nemeckom preklade, za čo sa ospravedlňujem.

Antisthenés alebo stručný sprievodca životom a dielom sókratovca Antisthena

Vladislav Suvák

O Antisthenovom živote vieme málo. Väčšina správ pochádza z helenistického obdobia a je sprostredkovaná kynicko-stoickými textami, z ktorých čerpali alexandrijskí doxografi bez nároku na historickú autenticitu. Správy zo 4. stor. pred Kr. sú veľmi vzácne a navyše sú poznačené žánrom „sókratovských rozpráv“ (λόγοι Σωκρατικοί), pre ktorý je príznačné, že dramatické situácie a charaktery zobrazených postáv prispôsobuje svojmu hlavnému zámeru – predstaveniu sókratovského spôsobu myslenia a sókratovského štýlu života.²

O Antisthenovom diele vieme o niečo viac. Zachovala sa nám pomerne veľká skupina zlomkov, t. j. citátov a parafráz z jeho spisov alebo anekdot vytvorených v rôznych literárnych tradíciách. Naše vydanie vychádza z Giannantonioho edície, ktorá obsahuje spolu s *Appendixom I.* 208 zlomkov, pričom dva z nich nie sú zlomky v pravom zmysle slova, ale súvislé spisy (*Aias* a *Odyseus*). Giannantonioho vydanie sme rozšírili o *Appendix II.*, ktorý obsahuje zlomok 176 Caizzi (= zl. 145 Paquet).

Zachované fragmenty, ako aj nadväzujúce diskusie antických autorov dosvedčujú, že Antisthenés patril k vplyvným intelektuálom 4. stor. pred Kr.³

² Označenie žánru Σωκρατικοί λόγοι zaviedol Aristotelés (porovnaj Arist., Poiet. 1447b11).

³ Porovnaj Charles Chappuis (*Antisthène*, s. VII): *Antisthène est l'un des plus remarquables entre les philosophes socratiques: si la beauté de son style et le charme de ses ouvrages le faisaient comparer à Platon et à Xénophon, la sévérité de ses principes et l'austérité de sa vie permettaient aux anciens de l'égaliser à Socrate. Il a fondé une école que rendent célèbre de grandes idées et de grandes aberrations; et ces mêmes Cyniques, dont nous déplorons les égarements, surprennent parfois notre admiration. Les excès de Diogène et les extravagances de ses successeurs ont fait tomber leur école dans un discrédit complet; mais la pensée d'Antisthène trouvait de plus dignes représentants. Il n'est pas seulement le précurseur du Stoïcisme, il est le premier auteur de ce grand mouvement philosophique; et ainsi dans le monde grec et romain il a eu peut-être plus d'influence que Platon lui-même.*; Herbert D. Rankin (*Antisthenes Sokraticos*, s. 1): *...a thoughtful and versatile critic of philosophy and*

Možno dokonca k najvplyvnejším, čo by znamenalo, že jeho význam bol porovnateľný s významom Platóna alebo Aristotela.⁴ Napriek tomu je pre nás takmer neznámou postavou. Prečo? Dôvodov je niekoľko. Pokúsim sa naznačiť aspoň niektoré z tých, ktoré súvisia s našim čítaním toho, čo nazývame spredmetňujúcim pojmom „dejiny antickej filozofie“.

Antisthenés žil na rozhraní dvoch epoch – ako ich vytýčila moderná historiografia.⁵ Mladosť prežil v období slávnych sofistov (pôsobiacich v tzv. „predsókratovskom období“) a zrelý vek v dobe prvých sókratovcov (v tzv. „klasickom období“). Táto okolnosť spôsobovala určité ťažkosti starovekým doxografom aj moderným historikom – niektorí hľadali v Antisthenovi pokračovateľa sofistov, ktorý zaviedol do sokratiky prvky sofistiky, iní v ňom videli

life; Klaus Döring („Antisthenes: Sophist oder Sokratiker?“, s. 230): ...*Antisthenes mit diesen seinen Lehren das Ziel verfolgte, die Position des historischen Sokrates, wie er sie verstand, gegen Platon zu verteidigen*; Susan Prince („Socrates, Antisthenes, and the Cynics“, s. 76) ...*Antisthenes, being older and probably closer personally to Socrates than was Plato, as well as probably quicker to “publish” after Socrates’ execution and sooner to die, was a more conservative disciple. ... Just as we now debate what is Socratic in Plato, so we should also debate what is Socratic in Antisthenes*; Ch. H. Kahn, *Plato and The Socratic Dialogue*, s. 4-5 atď.

⁴ Porovnaj prácu Ch. Euckena začleňujúcu Isokrata do intelektuálneho prostredia 4. stor. pred Kr. (*Isokrates. Seine Position in der Auseinandersetzung mit den zeitgenössischen Philosophen*, s. 25-27). Na Euckenove závery sa odvoláva Charles H. Kahn, ktorý si myslí, že Antisthenes považovali jeho súčasníci za najvplyvnejšieho nasledovníka Sókrata a až 15 rokov po Sókratovej smrti sa odohral zápas o nástupníctvo medzi Antisthenom a Platónom, ktorý začal písať konkurenčné sókratovské dialógy a vytvoril si vlastnú školu. Porovnaj Ch. Kahn, *Plato and The Socratic Dialogue*, s. 4-5: *In the first fifteen years after Socrates’ death, Antisthenes was probably regarded as the most important follower of Socrates. The dominant position of Plato, both as author and as leader of a school, was only established later, probably after 385 BC.*

Zápas medzi Antisthenom a Platónom zrejme zrodil alternatívne obrazy Sókrata v rámci sókratovskej literatúry, ako aj alternatívne sókratovské hnutia, t. j. „sokratiku“, ktorou označujeme rôzne podoby myslenia vychádzajúceho zo Sókratovho odkazu. Ďalší dôvod, pre ktorý by sme nemali marginalizovať Antisthenov vplyv na antické myslenie, súvisí s jeho dielom, ktoré sa stalo východiskovým zdrojom pre viacerých helenistických nasledovníkov Sókrata – medzi nimi hlavne kynikov a stoikov. Porovnaj Susan Prince (*Bryn Mawr Classical Review*, 2001.06.23, s. 1): *Antisthenes of Athens was the most important Socratic disciple in Athens in the early decades of the fourth century BCE, if we trust Xenophon and apparent references in Isocrates; and his thought, if we knew much about it, would probably supply some missing links between Socrates and the fifth-century intellectual enlightenment, on the one hand, and the fourth-century Cynic movement and third-century blossom of Stoic philosophy, on the other. Yet the vagaries of history, modern as well as ancient, have virtually erased Antisthenes from our awareness.*

⁵ Antisthenés nebol jediný grécky mysliteľ, ktorého život sa odohrával na rozhraní dvoch epoch myslenia. Väčšina sofistov, ktorých zaradujeme do „predsókratovskej epochy“, bola súčasníkmi Sókrata alebo jeho žiaka Platóna.

pokračovateľa Sókrata, ktorý prevzal učenie Majstra rovnako nekriticky, ako predtým preberal názory sofistov.⁶ Určitý prelom v nazeraní na Antisthena nastal po vydaní systematickej práce cambridgeského historika Williama Keitha Chambersa Guthrieho *A History of Greek Philosophy* (1962 – 1981). Pre Guthrieho Antisthenés predstavuje akýsi „most“ medzi dvomi epochami gréckeho myslenia, ktoré ovplyvňovali jeho premýšľanie a písanie.⁷ Význam Antisthena v očiach historikov tým síce narástol, ale nie natoľko, aby prestali hľadať v jeho zlomkoch prvky sofistiky vmiešané do sokratiky. Samozrejme, že obidve myšlienkové hnutia interpretovali pod vplyvom Platónovej kritiky sofistov.

Ak by sme chceli použiť na prehodnotenie Antisthenovho diela novovekú schému, rozdeľujúcu antickú filozofiu na historické epochy, situácia by sa ukázala ešte zložitejšia: Antisthenovo myslenie zasahuje paradoxne až tri epochy dejín filozofie: *predsókratovskú*, *klasickú* a *helenistickú*. Jeho rané spisy – najmä tie, ktoré označujeme nálepkou „rétorické“ a „epistemologické“ – nadväzujú na pôsobenie „predsókratovských“ sofistov. Eticky zamerané tituly sú zviazané s vplyvom „klasického“ Sókrata a jeho žiakov, ale zároveň v nich nachádzame aj prvky, ktoré rozvinú nasledujúce generácie „helenistických“ kynikov a stoikov.

Medzi gréckymi mysliteľmi asi nenájdeme ďalšiu osobnosť, ktorej dielo by sme mohli vysvetľovať cez duchovné rámce troch epoch.⁸ V tomto zmysle je Antisthenés jedinečnou postavou. Alebo osobnosťou, s ktorou si tradičná historiografia nevie rady? Zdá sa, že je to tak, lebo historici si až donedávna nevedeli poradiť s takými rozdielnymi článkami jeho učenia, akou je napr. aj (sofistická) *téza o nemožnosti sporu*, (sókratovské či stoické) *reinterpretácie homérskych hrdinov* alebo (sókratovské) *hľadanie šťastného života*, pre ktorý je príznačná (kynická) *skromnosť* a *prisnosť*.

Pohľad moderných historikov na dejinné miesto Antisthena sa postupne menil – zdá sa, že za posledných 150 rokov sa zmenil dosť radikálne. Skúsme si načrtnúť túto premenu pomocou stručného prehľadu dvanástich antisthenovských prác, ktoré boli publikované v priebehu 19. a 20. stor.

(1.) Moderné antisthenovské skúmania začínajú štúdiou francúzskeho filológa Charlesa Chappuisa z roku 1854, *Antisthène*. Chappuis sa pokúsil o výklad všetkých dôležitých zlomkov, ktoré klasickí filológovia pripisovali Antisthenovi.

⁶ Porovnaj dejiny antisthenovského skúmania medzi rokmi 1798 – 1819 spracované A. Patzerom (*AS*, s. 16-44).

⁷ Guthrie, *The Sophists*, s. 304-305.

⁸ Pripomeňme, že v každom z týchto myšlienkových rámcov získavajú jednotlivé termíny rôzne významy, napr. termín *λόγος* môže znamenať niečo iné a môže sa používať v iných kontextoch v rámci predsókratovského, klasického, helenistického a raného kresťanského myslenia.

vi v polovici 19. stor.⁹ Jednotlivé kapitoly sa zaoberajú logikou, fyzikou a morálnym myslením, Antisthenovým životom, jeho vzťahom k Platónovi a kynikom, ako aj otázkou historického a filozofického prijatia Antisthenovho učenia. V Chappuisovom výklade zaujíma centrálné miesto morálne myslenie, ale nehľadajú sa vnútorné súvislosti medzi etikou a ostatnými článkami Antisthenovho učenia. V zhode s dobovou mienkou filológov na autenticitu Antisthenových epideiktických rečí sa Chappuis vôbec nezaobrá *Aiantom* a *Odyseom*.¹⁰

(2.) Ďalšia, latinsky napísaná štúdia o Antisthenovi bola dizertačná práca Adolpha Muellera (resp. Müllera), *De Antisthenis cynici vita et scriptis* (1860), ktorú viedla autorova snaha – podobne ako v prípade Chappuisa – o zjednocujúci výklad antisthenovských zlomkov. Mueller sa zameriava na Antisthenov život (1. kap.) a jeho literárnu činnosť (2. – 3. kap.), ktorú rozdeľuje podľa oblastí skúmania (rétorika, dialektika, fyzika, etika, politika, homérske práce). Mueller podobne ako Chappuis považuje *Aianta* a *Odyseu* za neautentické spisy.¹¹

(3.) Nový pohľad na miesto Antisthena v myslení 4. stor. pred Kr. naznačila dizertačná práca Ferdinanda Duemmlera (resp. Dümmlera), *Antisthenica* (1882), na ktorú nadviazala jeho ďalšia práca o sókratovských školách, *Akademie: Beiträge zur Literaturgeschichte der sokratischen Schulen* (1889). Duemmler sa zaoberá nielen filologickými otázkami, akou je aj vzťah medzi tradovanými titulmi v Diogenovom katalógu a zachovanými zlomkami, ale aj témami, ktoré viedli Antisthena a Platóna k rozdielnemu rozvinutiu Sókratovho učenia – úlohou Homéra vo výchove (alegorizáciou mýtov, obrazmi Odyseu a Hérakla), povahou mien a ich vzťahom ku skutočnosti, problematikou dobrého vládcu atď. Duemmler venuje veľký priestor textovým analýzám pri hľadaní súvislostí medzi Antisthenovými zlomkami a relevantnými pasážami z Platónových dialógov (*Antisthenica*), upozorňuje na Antisthenov myšlienkový a li-

⁹ Antisthenove zlomky vyšli v Turíne roku 1842 v edícii A. G. Winckelmannna (*Antisthenis fragmenta*). Zbierka začína životopisnými správami a katalógom Antisthenových diel u Diogena Laertskeho, nasledujú zlomky viažuce sa na spisy *Héraklés*, *Kýros*, *Aspasia*, *Protreptikos*, *Archelaos*, *Politik*, *Fyziognomický spis*, *O prirodzenosti*, *Homerica*, *O požívaní vína*, *O láske*, *O výchove*, *Sathón*, *Pravda*, *Aias*, *Odyseus*, *Antisthenov list Aristippovi* a nakoniec *Apophthegmata* a tzv. nezaraditeľné tituly. Ďalšie vydanie Winckelmannovej zbierky vyšlo roku 1867 s menšími Mullachovými opravami. J. Humblé pripravil roku 1932 nové vydanie Antisthenových zlomkov, ktoré však nikdy nevyšlo tlačou (porovnaj F. D. Caizzi, *AF*, s. 9).

¹⁰ Hlavným dôvodom boli pochybnosti o pravosti týchto „bezvýznamných“ (*insignifiants*) rečí; porovnaj autoritatívny názor H. E. Fossa (*De Gorgia Leontino Commentatio*, Halle, 1828, s. 24), ktorý jednoznačne odmietol autenticitu obidvoch Antisthenových rečí.

¹¹ Nezaujem o *Aianta* a *Odyseu* povzbudzovaný viacerými pochybnosťami filológov o pravosti týchto rečí pretrval až do vydania Antisthenových zlomkov, ktoré zostavila Fernanda Decleva Caizzi (*Antisthenis Fragmenta*, 1966).

terárny vplyv na spisy Xenofónťa alebo Dióna z Prúsy a naznačuje aj možnosti rekonštrukcie obsahu niektorých Antisthenových titulov (*Akademika*).

(4) Proti schematickému obrazu Antisthena ako plytkého kritika a odporcu Platóna, ktorý prevládal na konci 19. stor. v systematických prácach o dejinách antickej filozofie,¹² vystúpil Karl Joël v rozsiahlej dvojzväzkovej práci *Der echte und der Xenophontische Sokrates* (1893 – 1901). K. Joël sa tozhodol hľadať historického Sókrata za Xenofónťovými sókratovskými spismi (*Spomienkami* a *Symposiom*), ktoré podľa neho vychádzajú z pôvodných Antisthenových prác, ale často ich upravujú, prispôsobujú alebo prekrúcajú. Väčšiu časť hypotéz, ktoré Joël vyslovil, spochybnili a odmietli významní klasickí filológovia a historici¹³ – naznačené súvislosti medzi rôznorodými obrazmi, postavami a textami antickej literatúry označili za vykonštruované a ťažko zdôvodniteľné.¹⁴ Na

¹² Iniciačný vplyv na obraz Antisthena ako naivného anti-platonika mala Zellerova práca z roku 1844, *Die Philosophie der Griechen* (porovnaj zv. II/1, s. 240-288). Zellerov výklad korešponduje s Hegelovým názorom, že kynici (vrátane Antisthena) zaujímajú marginálne miesto v ideovom vývoji gréckeho myslenia (porovnaj G. W. F. Hegel, *Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie – I. Griechische Philosophie*, s. 104). Anti-platónsky portrét Antisthena rozvíjali na konci 19. stor. viacerí vplyvní kritici, ako napr. E. Schwartz (porovnaj jeho *Charakterkopfe aus der Antike*) alebo U. von Wilamowitz-Moellendorff (porovnaj práce *Die griechische Literatur des Altertums* a *Platon*). Rekonštrukciu zjednodušeného portréту Antisthena na prelome 19. – 20. stor. spracoval roku Höistad v úvode ku svojej knihe *Cynic Hero and Cynic King*.

Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff sa o snahe niektorých filológov urobiť z Antisthena dôležitú postavu klasického myslenia vyjadril, že to bolo najväčšie nedorozumenie, ktoré sa udialo vo filológii 19. stor. (*Die griechische Literatur des Altertums*, s. 131): *Einen Denker und Schriftsteller von besonderer Bedeutung aus ihm zu machen ist eine der lustigsten Wahngelbde, die sich die Philologie des letzten Jahrhunderts geschaffen hat, rein aus blauem Dunste, denn das Altertum weiss nicht das Mindeste davon, und die einzige von ihm erhaltene Schrift, eine Deklamation, die freilich wenig taugt, musste athetiert werden. Leitend ist dabei die unertragliche Unart, statt die bekannten Werke und Personen zu verstehen, hinter ihnen verkannte und verlorene Grossen zu suchen, die man sich aus eigener Macht-vollkommenheit konstruiert.*

¹³ Porovnaj Th. Gomperz (*Archiv für Geschichte der Philosophie* XIX (1906), s. 245-247). Gomperz hodnotil Joëlovu knihu dehonešujúcim vyjadrením, „ein grosser Trümmerhaufen mitten auf der Heerstrasse der Wissenschaft“. Porovnaj taktiež W. Nestle („Die Hören des Prodikos.“ *Hermes* 71 (1936), s. 164-165), F. Überweg, (*Grundriß der Geschichte der Philosophie*, s. 124), W. Schmid, (*Geschichte der griechischen Literatur* I/3, s. 45), E. Holzner (*Platos Phaedrus und die Sophistenrede des Isokrates*, s. 32-35), L. Francois (*Essai sur Dion Chrysostome*, s. 88-91), H. Maier (*Sokrates*, s. 14, 106, 124, 148), A. Patzer (*AS*, s. 112), W. E. Higgins (*Xenophon the Athenian*, s. 16-17), roku Höistad (*Cynic Hero and Cynic King*, s. 77-78), M. Untersteiner (*The Sophists*, s. 222), G. Giannantoni (*SSR.*, IV, s. 246, 260, 283, 290, 294) atď.

¹⁴ Porovnaj napr. *Der echte und der Xenophontische Sokrates*, zv. II/1, s. 163 a 268 v súvislosti so spisom *Héraklés alebo Midas*: K. Joël vyslovuje predpoklad, že od Antisthena pochádzajú dialógy medzi Midasom a Silénom, ktoré sa nachádzajú v zl. 6 Aristotelovho *Eudéma* z Theopompových *Filippík* (ap. Aelian. *Var. hist.* III 18). Z tohto predpokladu vyvodzuje ďalšie dve

okraj tejto kritiky (často oprávnenej) však treba poznamenať, že viaceré témy, na ktoré upozornila Joëlova práca, sa stali predmetom ďalších diskusií a napomohli pri znovuobjavení Antisthena, ako to môžeme vidieť v menších prácach publikovaných začiatkom 20. stor.¹⁵ alebo vo väčších prácach publikovaných v 2. polovici 20. stor.¹⁶

(5.) Medzi antisthenovskými titulmi napísanými v 20. stor. zaujíma zvláštne miesto dizertačná práca luvainského filológa H. Kestersa z roku 1935 (*Antisthène. De la dialectique: étude critique et exégétique sur le XXVIe Discours de Thémistius*). Kesters analyzuje Themistiovu reč ὑπὲρ τοῦ λέγειν, ktorá je podľa neho nekriticky prevzatá zo strateného Antisthenovho spisu περὶ τοῦ διαλέγεσθαι. Viacerí recenzenti však ukázali, že Kestersova práca vychádza z ťažko zdôvodniteľných hypotéz, hoci zaujímavých a lákavých.¹⁷ Aj preto ostala viac-menej nepovšimnutá.

(6.) Fernanda Decleva Caizzi vydala roku 1966 kritickú zbierku Antisthenových zlomkov v gréčtine a latinčine so zasväteným komentárom (*Antisthenis Fragmenta*). Talianske vydanie *Antisthenových Zlomkov* bolo prvým vážnym uvedením Antisthena do moderných skúmaní. F. D. Caizzi okrem toho publikovala aj rozsiahlu štúdiu o Antisthenovi („Antistene“, *Studi Urbinati*, 1964, s. 25-76), v ktorej naznačila nové prístupy k výkladu antisthenovských tém,

hypotézy, avšak bez bližšieho zdôvodnenia: 1) Silénos zastával v Antisthenovom diele Sókratovu rolu a mali by sme mu pripísať Sókratovu autoritu; 2) z Antisthenovho diela pochádza celá tradícia o analógii medzi Sókratom a Silénom.

¹⁵ Porovnaj C. M. Gillespie („The Logic of Antisthenes“, *Archiv für Geschichte der Philosophie*, XXVI (1913), s. 479-500, XXVII (1914), s. 17-38), K. von Fritz („Zur Antisthenischen Erkenntnistheorie und Logik.“ *Hermes. Zeitschrift für klassische Philologie*, LXII (1927), s. 453-484), J. Geffcken (*Griechische Literaturgeschichte*, II, s. 30 nn.), A. Rostagni („Un nuovo capitolo nella storia della retorica e della sofistica“, s. 148-201) atď.

¹⁶ Medzi prácami publikovanými v 2. pol. 20. stor. zaujímajú najdôležitejšie miesto komentáre a výklady Fernandy Declevy Caizzi (*Antistene a Antisthenis Fragmenta*), monografie Andreasa Patzera (*Antisthenes der Sokratiker*) a Herberta D. Rankina (*Antisthenes Sokratikos*), systematické poznámky Gabriela Giannantonioho vo IV. zv. *Socratis et Socraticorum Reliquiae*, a nakoniec dve štúdie o Antisthenovom chápaní jazyka a myslenia od Alda Brancacciho (*Oikeios Logos*) a Susan Prince (*Antisthenes on Language, Thought and Culture*).

¹⁷ Porovnaj recenzie Kestersovej dizertačnej práce od roku Hackfortha („Ecce iterum Antisthenes“, s. 223-224) a E. de Stryckera („Antisthene ou Themistius“, s. 475-500). G. Daux vo svojej recenzii ostro odmieta Kestersove postupy, lebo sa neopierajú o prijateľné historické a filologické zdôvodnenia (*Revue Archeologique*, IX (1937), s. 115): *Telle est la these de M. Kesters. Elle me parait entierement ruineuse. Au long du livre, on ne decouvre aucune raison valable, ni pour enlever le XXVIe discours a Themistius, ni pour le donner a Antisthene. L'argumentation de l'auteur est parfois deconcertante; les rapprochements qu'il propose n'ont aucune force probante. A travers ces pages touffues ou l'auteur est oblige, par son sujet meme, de toucher aux questions les plus variees, on cherche en vain des jalons solides; on ne trouve qu'un jeu monotone de vaines hypotheses.*

akými sú vzťah jazyka a poznania skutočnosti, logické paradoxy a ich dôsledky v etickej oblasti, chápanie rétoriky a homérske výklady atď.

(7.) Významnou štúdiou bola dizertačná práca nemeckého filológa Andreasa Patzera z roku 1970 (*Antisthenes der Sokratiker. Das literarische Werk und die Philosophie, dargestellt am Katalog der Schriften*), ktorá sa zaoberá literárnym a jazykovým charakterom dochovaných zlomkov so zvláštnym zreteľom na Xenofónove správy a katalóg spisov u Diogena Laertskeho. Patzer obhajuje vo svojej práci tézu, že Diogenov katalóg má vnútornú štruktúru a jednotlivé skupiny titulov sú vzájomné zviazané – tematicky a obsahovo. Patzerova štúdia vyúsťuje do záveru, že Antisthenove dielo tvorí jednotný celok, ktorý je v každej časti blízky sókratovskému spôsobu skúmania, takže žiadny „predsókratovský Antisthenés“ neexistuje. Patzerova práca ostala viac-menej nepovšimnutá – poznala ju len úzka skupina odborníkov (knihla vyšla vlastným nákladom autora).

(8.) Ďalšiu interpretáciu Antisthena publikoval roku 1986 Herbert D. Rankin (*Antisthenes Sokratikos*). Jej význam neznižuje ani skutočnosť, že H. D. Rankin pracoval takmer výlučne s anglickými interpretačnými prácami.¹⁸ Štúdia sa zaoberá všetkými dôležitými témami Antisthenovho myslenia (vzťah jazyka a ontológie, teológia jedného boha, život založený na zdatnom konaní, politika, literárne stvárnenie Antisthena, Antisthenés ako „protokynik“), ktoré sú v Rankinovej interpretácii vzájomne prepojené a vytvárajú zmysluplný celok. Skutočnosť, že vydavateľ A. M. Hakkert nepripisoval Rankinovej knihe veľký význam, ilustruje nielen strojopisná sadzba, ale aj chybný prepis Antisthenovho mena v titule: *Anthisthenes (sic) Sokratikos*.

(9.) Medzi systematické práce o Antisthenovi by sme mali zaradiť komentár G. Giannantonioho obsiahnutý vo IV. zv. jeho monumentálnej práce o antických prameňoch Sókratových nasledovníkov, *Socratis et Socraticorum Reliquiae* (1990), a to nielen preto, že Antisthenovi venuje veľkú pozornosť, oveľa väčšiu ako iným sókratovcom (porovnaj SSR, IV, Poznámky 21 – 40 = s. 195–411), ale najmä preto, lebo v záverečných Poznámkach 37 – 40 načrtáva vlastný výklad hlavných článkov Antisthenovho učenia: „Všeobecný charakter Antisthenovej filozofie“, „Antisthenovo logické učenie“, „Antisthenovo morálne učenie“, „Antisthenovo politické myslenie“ (SSR, IV, s. 355–411). Giannantonioho komentáre sú zasväteným sprievodcom po dejinách antisthenovského bádania od konca 19. stor. do 2. polovice 20. stor. Giannantonioho práca tvorí dôležité východisko ďalších komentovaných vydání Antisthenových zlomkov a interpretácií jeho diela. Aj slovenské vydanie *Antisthenis Fragmenta* vďačí za svoj základný prehľad antisthenovských skúmaní Giannantonioho práci

¹⁸ Porovnaj recenziu Rankinovej knihy od Fernandy D. Caizzi (*Gnomon*, 61 (1989), s. 100–104).

– v nadväznosti na ňu sa snaží o doplnenie zaujímavých motívov a rozšírenie komentárov o novšie výklady.

(10.) Vynikajúca štúdia A. Brancacciho (*Oikeios Logos: La filosofia del linguaggio di Antistene*) z roku 1990 sa sústreďuje na sókratovské pozadie Antisthenovho myslenia (v podobnom duchu interpretuje jednotlivé témy G. Giannantoni alebo A. Patzer). Hlavnou otázkou Brancacciho výkladu je vzťah jazyka, myslenia a skutočnosti, resp. to, ako možno nadobudnúť vedenie uplatniteľné v etickej oblasti. Antisthenovu koncepciu *logu* ako *οἰκεῖος λόγος*, ktorý nadväzuje na Sókratovo úsilie o praktické vedenie, prekonávajúce každodenné mienky ľudí, rekonštruuje Brancacci krok za krokom pomocou precíznych analýz jednotlivých správ, ktoré dáva do kontextu s ďalšími textami „sókratovskej literatúry“ (Platón, Xenofón, Dión atď.), ako aj s článkami Antisthenovho myslenia (učenie o menách, výklady Homéra, sókratovská výchova, pravda, ľudské a božské vedenie, koncepcia mudrca, dialektika a rétorika, *elenchos* a *protreptica*, *Antisthenica contra Platonica*, *logos* a definícia, nemožnosť sporu). Brancacci postupne ukazuje, že Antisthenés neskĺzol do skeptickej pozície blízkej sofistom alebo niektorým sókratovcom, ale, naopak, vypracoval kritériá vedenia, pomocou ktorých mudrc dospieva k etickému vedeniu, prekonávajúcemu každodenné mienky ľudí.

(11.) Dizertačná práca Susan Hukill Prince, *Antisthenes on Language, Thought and Culture* (1997) je pozoruhodnou interpretáciou Antisthenovho chápania jazyka a myslenia. Na rozdiel od Rankinovej štúdie mapuje celý priestor antisthenovského bádania, t. j. okrem anglosaských prác berie do úvahy aj výklady napísané v latinčine, nemčine, taliančine, francúzštine. Susan Prince si uvedomuje, podobne ako iní historici 2. pol. 20. stor., že Antisthenovo chápanie individuálnej zdatnosti a koncepcia sebestačnosti zásadným spôsobom ovplyvnili neskoršie etické myslenie. Kladie si otázku, ktorá podľa nej nebola dostatočne zodpovedaná: Čo viedlo Antisthena k radikálnemu vymedzeniu sebestačnosti? Východiskom štúdie je Diogenov katalóg Antisthenových diel, ktorý poskytuje dostatok možností na to, aby sme pochopili jednotlivé súvislosti vyúsťujúce do koncepcie sebestačnej zdatnosti. Podrobná analýza Aiantovej a Odysseovej reči (1. kap.) odкрýva Antisthenov záujem o to, akým spôsobom používajú jazyk rôzne etické charaktery, ktoré sú v postavení podriadenosti alebo nadradenosti voči spoločenstvu, v ktorom žijú. Susan Prince ukazuje, že Antisthenove výklady homérskych hrdinov plne korešpondujú so sókratovským skúmaním zdatností. Ich zámerom je problematizácia etickej hodnoty konania (2. kap.). Po analýze najrozsiahlejších textov nasleduje pokus o rekonštrukciu Antisthenovej teórie jazyka: striedanie dôrazu na zmysluplnosť alebo pravdu je odrazom konfliktu, ktorý sa odohráva medzi autonómiou spoločenstva a autonómiou nadradeného jednotlivca (3. kap.). Sociálnou rovinou tohto konfliktu

sa zaoberá posledná kapitola, ktorá ukazuje, že Antisthenovo hľadanie sebestačnej zdatnosti je reakciou na skorumpovanú aténsku spoločnosť (4. kap.). Antisthenovu potrebu písať by sme mohli uchopiť ako výraz odhodlanej túžby po zdatnosti, ktorá sa uskutočňuje prostredníctvom toho, čo záleží primárne na ňom samom, t. j. prostredníctvom jazyka.

(12.) Zatiaľ poslednou antisthenovskou monografiou je prehľadný, aj keď miestami zastaraný portrét Antisthena (*Antisthenes of Athens: Setting the World Aright*, 2000)¹⁹ z pera amerického historika Luisa Navia, ktorý je autorom viacerých štúdií o sókratovcoch, prevažne o kynikoch. Navia sa zaoberá literárnymi prameňmi a svedectvami o Antisthenovi (1. kap.), načrtáva jeho životopis (2. kap.), Antisthenove interpretácie Homéra dáva do súvislosti s parmenidovskými cestami Pravdy a Zdania, resp. so stoickými alegorizáciami mýtov (3. kap.), logické zlomky interpretuje podobne ako G. M. A. Grube alebo H. D. Rankin cez post-eleatske a sofistické diskusie o povahe jazyka (4. kap.), hľadá spojitosti medzi Antisthenom a sokratikou (5. kap.), Antisthenom a kynikmi (6. kap.). Posledná kapitola nazvaná *Obuvník Simón* je moderným pseudosókratovským dialógom v duchu Simóna z Atén, ktorý mal byť podľa doxografickej tradície prvým autorom sókratovských rozpráv (porovnaj Diog. Laert. II 123). V Naviovej adaptácii Platónovho *Kritóna* v protokynickom duchu vystupujú Simón, Sókratés, Antisthenés, Apollodóros a Kritón (7. kap.). Navia priznáva hneď v úvode, že jeho kniha nemá ambície vstúpiť do antisthenovských skúmaní, ale skôr popularizovať pomerne veľké množstvo toho, čo už bolo napísané o Antisthenovi. Kniha je určená širšiemu čitateľskému okruhu. Ani to však neospravedlňuje niektoré skratkovité výklady zlomkov, ktoré nie sú podrobené filologickej a historickej analýze a narába sa s nimi tak, ako keby jestvoval medzi odborníkmi všeobecný konsenzus o ich význame a zmysle.²⁰

¹⁹ Porovnaj recenziu Naviovej knihy od Susan Prince (*Bryn Mawr Classical Review*, 2001.06.23), ktorá je prístupná na serveri BMCR: <http://bmcr.brynmawr.edu/2001/2001-06-23.html>.

²⁰ Luis Navia bez bližšieho vysvetlenia ignoruje Giannantonioho edíciu Antisthenových zlomkov, hoci vo svojich predošlých knihách (*The Philosophy of Cynicism. An Annotated Bibliography*, *Diogenes of Sinope. The Man in the Tub*, *Classical Cynicism*) odkazoval na iné Giannantonioho texty. Medzi antisthenovskými prameňmi preferuje Diogena Laertskeho, hoci relevantnejšie z interpretačného hľadiska by boli súvislé texty, ako napr. *Aias* alebo *Odyseus*. Pokiaľ ide o Xenofónove správy, Navia sa zameriava viac na *Apológiu* než na *Spomienky* alebo *Symposion*, v ktorých vystupuje Antisthenés ako jedna z hlavných postáv, t. j. má určitý, aj keď fiktívny charakter a zastáva určitú myšlienkovú pozíciu. Prekvapujúca je „vývojová téza“ o sofistikom, sókratovskom a kynickom štádiu v Antisthenovom myslení, s ktorou Navia narába bez ohľadu na Patzerovu alebo Giannantonioho kritickú analýzu doxografických správ. Výklad homérskych a logických spisov priradzuje Antisthena skôr k sofistickému než k sókratovskému myšlienkovému prostrediu (Navia neskúma logické tézy z hľadiska sókratovského *διαλέγεσθαι*, ale pristupuje k nim cez post-eleatské diskusie o jazyku, čo ho vedie k obrazu Antisthena ako neoeleatského mysliteľa).

Prvé pokusy historikov o systematické prehodnotenie sókratovského hnutia vznikli v posledných dekádach 20. stor.²¹ Kritické práce filológov a historikov naznačili, že tradičné predstavy o tzv. poklasických dejinách gréckeho myslenia,²² ktoré sa mali odohrať pod vplyvom dvoch kľúčových osobností – Platóna a Aristotela – nie sú samozrejmosťou, ale výsledkom novovekého spôsobu nazerania na dejiny antickej filozofie, ktorý začína Hegelom. Súčasní historici berú o niečo vážnejšie obrovský vplyv na helenistické školy, ktorý mali rôzne obrazy mudrca vytvorené v sókratovskej literatúre, pričom jedným z iniciačných bol Antisthenov portrét Sókrata, resp. fiktívne etické charaktery jeho hrdinov, Odyssea, Kýra alebo Hérakla.

Zvýšený záujem o sókratovské školy podnietilo kritické vydanie dochovaných zlomkov, ktoré zostavil taliansky historik Gabriele Giannantoni. Prvé vydanie vyšlo v 4 zväzkoch v rokoch 1983 – 1985 (*Socraticorum Reliquiae*, Rome: Edizioni dell'Ateneo). Druhé, značne rozšírené vydanie, zahŕňajúce okolo 70 sókratovcov, vyšlo roku 1990 (*Socratis et Socraticorum Reliquiae*, Elenchos 18, Napoli: Bibliopolis). Giannantoni zaradil Antisthena do V. skupiny sókratovcov ako jej prvého predstaviteľa, „A“, z čoho vyplynulo označenie jeho zlomkov poradím V A. Do V. skupiny sú zaradení kynici, t. j. sókratovci hlásiaci sa k Diogenovi a Kratétovi (*Diogenis, Cratetis et Cynicorum veterum reliquiae*), v tomto poradí: *Antisthenes Atheniensis* (V A.), *Diogenes Sinopeus* (V B.), *Onesicritus Astypalensis* (V C.), *Philiscus Aeginensis* (V D.), *Menander Cynicus* (V E.), *Hegesias Sinopeus* (V F.), *Monimus Syracusanus* (V G.), *Crates Thebanus* (V H.), *Hipparchia Maronea* (V I.), *Metrocles Maroneus* (V L.), *Thrasyllus Cynicus* (V M.) *Menedemus Cynicus* (V N.).²³

²¹ Porovnaj napr. zbierku štúdií *The Socratic Movement*, ktorú zostavil Paul A. Vander Waerdt, alebo kolokvium venované starovekému kynizmu *Le Cynisme ancien et ses prolongements*, ktoré organizovali Marie-Odile Goulet-Cazé a Richard Goulet, alebo práce nemeckého historika Klausa Döringa venované megarským sókratovcom. Asi najviac úsilia venoval štúdiu sókratovských škôl Gabriele Giannantoni, ktorý zostavil prvé kritické vydanie zlomkov starovekých sókratovských mysliteľov (*Socraticorum Reliquiae*).

²² Poznamenajme, že už v pojmoch „poklasické“, alebo „postaristotelovské“ myslenie sa odrážajú interpretačné schémy, ktoré nepriamo označujú klasické obdobie za „zlatý vek filozofie“, čím z neho robia samozrejmé kritérium hodnotenia ďalších vekov gréckeho myslenia, a to bez ohľadu na to, či mali helenistickí myslitelia potrebu vyrovnávať sa s myslením Platóna alebo Aristotela (ktorí, samozrejme, reprezentujú klasické myslenie). Téma, že niektoré významné osobnosti helenistického obdobia nepoznali Platónove alebo Aristotelove diela, vyznieva takmer hereticky.

²³ Zlomky kynikov sa nachádzajú v II. zv. Giannantonioho zbierky (*SSR*, II, s. 135-590). Posledný IV. zv. tvorí podrobný komentár ku kľúčovým témam antisthenovského a kynického myslenia (*SSR*, IV., s. 195-583 = Poznámky 21 – 53).

Antisthenov život

Historická rekonštrukcia Antisthenovho života je komplikovaná. Antisthenés bol starším súčasníkom Platóna a ďalších významných sókratovcov 4. stor. pred Kr., ako Aischinés, Faidón, Aristippos alebo Eukleidés. Aj keď Antisthenés nepatrí k marginálnym postavám aténskeho života, Platónove dialógy sa o ňom takmer nezmiňujú, resp. hovoria o jeho pôsobení iba nepriamo. Na druhej strane však nesmieme zabúdať na to, že Platón sa vyjadruje nepriamo (alebo literárne, ako v prípade sofistov) takmer o všetkých svojich súčasníkoch – obzvlášť o rivaloch platonizmu, medzi ktorých bezpochyby patril aj Antisthenés.²⁴ O niečo viac sa dozvedáme o Antisthenovi z Xenofónových prác, ale aj tie referujú skôr o jeho (literárnom a fiktívnom) charaktere než o jeho (historickom) živote a pôsobení.²⁵ Najmladší z Antisthenových súčasníkov, Aristotelés, odkazuje hlavne na jeho „logické tézy“.²⁶

Súvislý životopis Antisthena pochádza z 3. stor. po Kr. od Diogena Laertského (*Vitae*), čo znamená, že bol napísaný, resp. prevzatý zo starších zdrojov približne sedem storočí po Antisthenovej smrti. Diogenés Laertský, či presnejšie doxografická tradícia, na ktorú nadväzuje, zasadzuje Antisthena do línie „kynickej školy“, čím z neho robí „zakladateľa“ hnutia kynikov a prisudzuje mu iniciačné aktivity, aké prislúchajú iným známym scholarchom. Žiadne pramene z klasického obdobia však nenaznačujú, že by Antisthenés založil školu podobnú Platónovej alebo Isokratovej škole, a legenda o jeho žiakovi Diogenovi Sinópskom je pochybná – okrem iného aj kvôli historickému datovaniu.²⁷ Aj keď sa Diogenés Laertský zaoberá Antisthenovými osudmi dosť podrobne, jeho správy nie sú vždy dôveryhodné, čo súvisí s povahou východiskových zdrojov (kynické a stoické anekdoty, diatriby, menippovská satira atď.). To však

²⁴ Gabriele Giannantoni uvádza v I. zv. *SSR* (s. 358-373) dlhý zoznam pasáží z Platónových dialógov, ktoré by sme mohli považovať za narážky na diela ďalších sókratovcov – centrálné miesto medzi nimi zaujíma Antisthenés.

²⁵ Najviac xenofónovských pasáží, v ktorých vystupuje Antisthenés, pochádza zo *Symposia* (V A 13 – V A 14, V A 18, V A 67, V A 78, V A 81 – 83, V A 101, V A 103, V A 185 – 186), dve sú zo *Spomienok na Sókrata* (V A 14, V A 110).

²⁶ Porovnaj *Metaph.* H 3. 1043 b 4-32 [= V A 150], *Metaph.* Δ 29. 1024 b 26-34 [= V A 152], *Top.* A 11. 104 b 19-21 [= V A 153]. Ďalšie Aristotelove zmienky sa týkajú rétoriky (*Rhet.* Γ 3. 1407 a 9-12 [= V A 51]), zákonodarstva (porovnaj *Polit.* Γ 13. 1284 a 11-17 [= V A 68]), alebo anonymných postojov, ktoré by sme mohli pripísať Antisthenovi (*Eth. Nic.* H 11. 1152 b 8-10; *Eth. Nic.* K 1. 1172 a 28-33; *Soph. elench.* 17. 175 b 15-18; *Analyt. post.* A 3. 72 b 5-7; *Metaph.* Γ 3. 1005 b 2-4).

²⁷ Porovnaj komentár k zl. V A 22 – 26.

neznamená, že Diogenov *Život Antisthena* je nepoužiteľný. Diogenove správy o helenistických autoroch, ktorých diela sa nám nezachovali, sú v posledných desaťročiach podrobované systematickej kritike, vďaka ktorej dokážeme lepšie posúdiť dôveryhodnosť jednotlivých odkazov na pôvodné zdroje.²⁸

Ak chceme stručne naznačiť priebeh Antisthenovho života, môžeme sa oprieť o niekoľko bodov. Antisthenés z Atén (Ἀντισθένης Ἀθηναῖος, približne 445 – 365 pred Kr.,²⁹ porovnaj zl. V A 10), syn Antisthena z Atén a thráckej matky, sa narodil ako neplnoprávny občan, lebo podľa Periklovho zákona o občianstve mal status cudzinca (ξένος) narodeného v nelegitímnom zväzku. Z právneho hľadiska bol „bastard“ (νόθος), ktorý nemá obidvoch rodičov Aténčanov, a preto nesmie byť zapísaný do zoznamu *dému* a nemá ani hlasovacie právo. Situácia sa zmenila zrejme až niekedy v Antisthenovom zrelom veku, keď bol uvedený (možno zásluhou bohatších priateľov) medzi slobodných Aténčanov (porovnaj zl. V A 1 – V A 3). Kynickí spisovatelia vytvorili z tejto biografickej okolnosti etický príbeh vyúsťujúci do gnómy, že *skutočná vznešenosť sa nezískava rodom, ale zdatným konaním* (porovnaj zl. V A 3, V A 5 – 6, V A 8). Gnóma vychádza zo sókratovského presvedčenia, že jedinou chybou konania, jedinou „chorobou duše“, je *nevedomosť* (ἀμαθία),³⁰ a vyúsťuje do radikálnej kynickej požiadavky *sebestačnosti* (αὐτάρκεια): nepotrebujeme konvenčné zákony a tradičný éthos na to, aby sme žili dobre a blažene.

Podľa doxografických správ (avšak v tomto prípade nemáme k dispozícii

²⁸ Porovnaj M. Gigante, Diogene Laerzio: *Vite dei Filosofi*; J. Meyer, *Diogenes Laertius and his Hellenistic Background*; B. Gentili & G. Cerri, *History and Biography in Ancient Thought*; C. Osborne, *Rethinking Early Greek Philosophy*.

²⁹ Historici uvádzajú rok Antisthenovho narodenia rôzne: D. roku Dudley (*A History of Cynicism*, s. 3) uvádza roku 443, L. Navia (porovnaj *AA*, s. 20) sa odvoláva na staršie práce, ktoré uvádzajú roku 446, F. Sayre („Antisthenes the Socratic“, s. 237) uvažuje o roku 444, A. Patzer (*AS*, s. 254) odvodzuje rok Antisthenovho narodenia 446 od bitky pri Déliu roku 424 (porovnaj V A 3), lebo Antisthenés musel mať vtedy už viac ako 20 rokov (podobne uvažoval Ch. Chappuis, *Antisthène*, kap. 1). S. Prince (porovnaj „Socrates, Antisthenes, and the Cynics“, s. 76) s odvolaním sa na Giannantonioho komentár (*SSR*, IV, s. 195–201), ktorý analyzuje všetky antické biografické tradície, ako aj ich moderné výklady, predpokladá roku 445. Doba Antisthenovej smrti sa odvodzuje z Diodórovej správy (*Bibl. Hist.* XV 76 [= I H 3 *SSR*]), podľa ktorej bol Antisthenés nažive ešte roku 366 pred Kr. Podľa zaužívaného datovania mohol byť Antisthenés asi taký starý ako Aristofánés (pribl. 450/446 – 386 pr. Kr.) a o niečo starší než Isokratés (pribl. 436 – 338 pr. Kr.), Aristippos (pribl. 435 – 356 pred Kr.), Xenofón (pribl. 430/428 – 354 pred Kr.), Platón (pribl. 428/427 – 348/347 pred Kr.) a Aischinés (pribl. 425 – 350 pred Kr.).

³⁰ Porovnaj Plat., *Euthyd.* 281e; porovnaj taktiež *Alcib. II.* 148a; *Tim.* 88b; *Phil.* 49a atď. Porovnaj Antisthenovu reč *Odysseus*, v ktorej je ἀμαθία jedným z kľúčových motívov Odysseovej kritiky Aiantovho konania (V A 54, §3; V A 54, §4; V A 54, §5; V A 54, §6). Porovnaj taktiež Antisthenov zl. V A 123.

staršie správy, ktoré by ich potvrdzovali) sa Antisthenés vyučil u slávneho sofistu Gorgia.³¹ Nejaký čas pôsobil ako profesionálny rečník alebo učiteľ rečníctva a v mužnom veku sa pridal k Sókratovmu krúžku (porovnaj zl. V A 11). Helenistický variant Antisthenovej intelektuálnej biografie prijali moderní historici, ktorí z neho vychádzali pri výklade zlomkov o *nemožnosti sporu a reinterpretácii homérskych hrdinov*. Na základe správ o Antisthenovom rečníckom vzdelaní dospeli k presvedčeniu, že pri riešení niektorých otázok vychádzal zo sofistických pozícií. Proti tomuto všeobecne rozšírenému výkladu sa postavil Andreas Patzer (AS, s. 246-255), ktorý ukázal, že jediný gorgiovský aspekt, o ktorom uvažovali antickí autori v súvislosti s Antisthenovými spismi, bol ich „rétorický ráz“ (τὸ ῥητορικὸν εἶδος).³²

Doxografická literatúra vložila do Antisthenovej biografie dramatický príbeh o konverzii (porovnaj zl. V A 12): *Najskôr vyučoval rétoriku, potom svoje zameranie zmenil pod vplyvom Sókratových rozhovorov. Keď stretol svojich spoločníkov, povedal im: „Prv ste boli mojimi žiakmi, teraz však – ak už máte rozum – budete mojimi spolužiakmi.“* Príbeh má poukázať na to, že Antisthenés po stretnutí so Sókratom zmenil spôsob svojho života – z učiteľa sa stal žiak. Všetko nasvedčuje tomu, že historka o konverzii vychádza z kynických anekdot, ktoré spájali prvky komického s vážnym, aby poukázali na etický (t. j. kynický) zmysel vyrozprávaných príbehov. Celý Antisthenov život mal byť preniknutý kynickým duchom, lebo kynici si cez Antisthena potvrdzovali svoj sókratovský pôvod, na ktorom si zakladali nielen oni, ale aj ich stoickí žiaci.

³¹ Doxografické správy o tom, že Antisthenés bol v mladosti Gorgiovým žiakom, sa stali východiskom pre interpretácie Antisthenových výkladov Homéra, ako aj „logických téz“, ktoré interpreti dávali do úzkej súvislosti so sofistickými homérskymi prácami a posteletskými diskusiami o povahe jazyka. Podobnosti medzi Antisthenovými rečami *Aias* a *Odysseus* a Gorgiovými rečami *Helena* a *Palamedés* sú nápadné, a to nielen pokiaľ ide o žánre, ale aj pokiaľ ide o použité štylistické prostriedky a spôsob narábania s jazykom. Zrejme kvôli týmto podobnostiam antickí biografi predpokladali sofistickú fázu v Antisthenovom živote, ktorú neskôr mala vystriedať fáza sókratovská. Vývojovú tézu spochybnil a odmietol A. Patzer v práci *Antisthenes der Sokratiker*, ktorá dokazovala, že Antisthenova intelektuálna biografia vznikla v rámci doxografickej literatúry, pričom jej pôvod siaha možno až k Hermippovi, ktorý pôsobil v 3. stor. pred Kr. (porovnaj zl. V A 9; A. Patzer, AS, s. 246-255). Patzerove závery prijali ďalší významní kritici, ako bol G. Giannantoni alebo A. Brancacci, ktorí dokazovali, že Antisthenove homérske práce, logické paradoxy a etické tézy vychádzajú z myšlienkového jednotného postoja.

³² Porovnaj taktiež K. Döring („Antisthenes: Sophist oder Sokratiker?“, s. 229-230, 240-242), ktorý spochybňuje tézu o sofistickej stránke Antisthenovho myslenia poukázaním na podstatné súvislosti s argumentáciou Platónovho Sókrata v *Obrane* a *Euthydémovi*. Iný spôsob zdôvodnenia sókratovských východísk Antisthenovho chápania jazyka nájdeme v práci A. Brancacciho (*Oikeios logos*).

Najstaršie správy o „Antisthenovi-sókratovcovi“ (Ἀντισθένης ὁ Σωκρατικός) sa zachovali v dielach jeho súčasníka Xenofóna. Ale zmienky v Xenofónových prácach sú špecifické, pretože „sókratovské rozpravy“ – podobne ako kynické anekdoty alebo menippovské satiry – tvoria zvláštny literárny žáner. Postavy, ktoré v nich vystupujú, sú fiktívne – ich charaktery sú podriadené zámerom dialógu. Xenofón písal *Spomienky na Sókrata* (*Memorabilia Socratis*) a *Hostinu* (*Symposium*) niekedy po roku 370 pred Kr., keď sa vrátil do Atén z dlhého azylu. Niektorí historici si myslia, že pri zobrazení Sókrata (ktoré sa odlišuje od obrazov Sókrata v dialógoch iných sókratovcov) vychádzal priamo z Antisthenových diel.³³ Dramatické datovanie *Symposia* je zasadené do roku 422 pred Kr.: Antisthenés tu vystupuje ako mierne nevychovaný, prchký a eristicky argumentujúci spoločník Sókrata, pripravený odraziť každý útok na Sókrata aj na vlastnú osobu (V A 13 – V A 14). Možno predpokladať, že v čase Xenofónovho návratu do Atén bol Antisthenés ešte nažive. Ak je to tak, načrtnutý obraz starnúceho sókratovca (s dôrazom na sebestačnosť, sebaovládanie a pevnú vôľu, ktorá je v praktickom konaní dôležitejšia než teoretické vedenie) mohol zaujať neskorších kynikov. Možno preto pôsobí Xenofónovo *Symposium* takým silným kynizujúcim dojmom.³⁴

Xenofónov Antisthenés neskrýva svoj obdiv k Sókratovi. Je mu oddaným priateľom a druhom. Od uctievaného učiteľa ho odlišuje iba neskrotný temperament (porovnaj *Symp.* 4, 34-44 [= V A 82]): Antisthenovi chýba jemnosť vyjadrovania, tak potrebná pre sókratovské rozpravy preniknuté sebaíroniou – chýba mu ľahkosť bytia, bez ktorej sa nedokážeme vysmiať vlastnej márnosti a konečnosti. Antisthenés je oproti Sókratovi oveľa nepriateľskejší voči svetu okolo seba a je prísnejší aj voči sebe. Akoby sa v ňom sókratovsky hravý charakter – zachytený nielen v Platónových raných dialógoch, ale aj v zlomkoch z dialógov Aischinových alebo Faidónových – premenil na zvláštny druh etického puritanizmu.³⁵

Helenistická doxografická literatúra zobrazuje Antisthena ako vášnivého, či dokonca fanatického nasledovníka Sókrata. Podľa jednej legendy sa dokonca pričínili o potrestanie Sókratových žalobcov (porovnaj zl. V A 21). V neskoršej

³³ Téza o antisthenovských prameňoch Xenofónových sókratovských dialógov je hlavnou témou Joëlovej práce, *Der echte und der Xenophontische Sokrates* (porovnaj napr. zv. II/2, s. 1085 nn.).

³⁴ Porovnaj takisto prvé kapitoly Xenofónových *Spomienok* (*Mem.* I 2, 1-2; I 2, 19-24), ktoré prisudzujú Sókratovi antisthenovské chápanie zdatností, medzi ktorými sú na prvom mieste *sebaovládanie* (ἐγκράτεια), *vytrvalosť* (καρτερία) a *sebestačnosť* (αὐτάρκεια).

³⁵ Porovnaj H. D. Rankin (*Antisthenes Sokratikos*, s. 23), ktorý robí určitú analógiu medzi Antisthenovou prísnu etikou a asketickým postojom novodobých protestantov, ktorí sa usilovali o mravnú čistotu a poslušnosť voči Božím zákonom.

literatúre vznikali ďalšie legendy o tom, ako Aténčanov rozhorčilo Sókratovo odsúdenie, a preto bez súdu popravili Anyta a Meléta.³⁶

Po Sókratovej smrti Antisthenés údajne založil vlastnú školu v kynickom duchu (V A 22 – V A 26). Moderná historiografia, počnúc Dudleyho systematickými dejinami kynizmu (*A History of Cynicism*, s. 2-4) ukázala, že táto správa je historicky nepresná a vykonštruovaná – rovnako ako správa o tom, že Antisthenés sa stal Diogenovým učiteľom (porovnaj Diogenés, zl. V B 17 – V B 24). Doxografická literatúra vytvorila z Antisthena zakladateľa jedného z najpopulárnejších hnutí antiky – kynizmu. Všetko však nasvedčuje tomu, že kynickí a stoickí spisovatelia si prisvojili Antisthenovo učenie až dodatočne, aby zdôvodnili vlastné sókratovské korene.

Medzi Antisthenovým a kynickým myslením nájdeme veľa podobností, ktoré nás vedú k domnienke, že kynici rozvinuli pôvodné sókratovské motívy do osobitého, značne radikalizovaného postoja k životu.³⁷ Antisthenés bol v očiach kynikov jediným pravým nasledovníkom Sókrata, čo prispelo k tomu, že do jeho myšlienok sa dodatočne vmiešalo veľa kynických motívov. Podobným spôsobom boli kynizovaní niektorí mýtickí hrdinovia, medzi ktorými stál na prvom mieste Héraklés.

A tak sa Antisthenés stal protokynikom.³⁸

³⁶ Porovnaj Diodorus 14.37,7.

³⁷ Porovnaj K. Döring, „Diogenes und Antisthenes“, s. 125-150.

³⁸ Termín „protokynik“ (*Protocynic*) zaviedol do antisthenovských skúmaní H. D. Rankin (porovnaj *Antisthenes Sokratikos*, s. 179-188), a to nie preto, aby potvrdil doxografickú tézu o zakladateľovi kynickej školy, ale aby naznačil vnútorné súvislosti medzi Antisthenom a hnutím kynikov (nekompromisná polemika s Platónom, pohrdavý postoj ku skorumpovanému aténskemu zriadeniu, dôraz na individuálnu zdatnosť a sebestačnosť atď.). Analogicky by sme mohli uvažovať o protostoickom Antisthenovi (výklady Homéra, chápanie zdatnosti, prísna etika atď.), resp. o protokynickom Sókratovi (dôraz Xenofónovho Sókrata na zdržanlivosť, vytrvalosť a sebestačnosť atď.).

Antisthenovo dielo

Hlavný prameň na skúmanie rozsahu a obsahu Antisthenových diel predstavuje tzv. „katalóg diel“ zachovaný u Diogena Laertskeho (Diog. Laert. VI 15-18 [= V A 41]), ktorý Diogenés prevzal z nejakého dobového (alexandrijského) vydania antisthenovského korpusu. Svedčí o tom rozdelenie na zväzky, ktoré by bolo zbytočné, ak by išlo o zoznam spisov, ale bolo potrebné, ak malo ísť o vydanie celého diela.³⁹ Určité problémy s katalógom spôsobovala skutočnosť, že donedávna neexistovalo kritické vydanie textu Diogenových *Životopisov*, ktoré by zohľadňovalo celú rukopisnú tradíciu.⁴⁰

Na rozdiel od všeobecne rozšírenej mienky, ktorá považuje Diogenov katalóg za chaotický a plný chýb, A. Patzer⁴¹ začína antisthenovský výskum novou kritickou edíciou katalógu na základe zbierok hlavných kódexov Diogena Laertskeho (*codices B, P, F*).⁴² Zoznam Antisthenových prác je podľa Patzera významný a umožňuje nám, aby sme si vytvorili predstavu o rozsahu a charaktere Antisthenovho nezachovaného diela. Chronologicky siaha do doby, v ktorej sa ešte čítali Antisthenove spisy a zostavovateľ zoznamu mohol mať k dispozícii originály diel (resp. mohol byť vydavateľom jeho zobraňovaných spisov). Katalóg obsahuje 61 titulov (niektoré pozostávajú z viacerých kníh, takže dokopy je ich vyše 70)⁴³ a tie sú rozdelené do desiatich zväzkov, tzv. *τόμοι*, ktoré by sme mohli stotožniť so súbormi papyrových zvitkov.⁴⁴

Katalóg môžeme vo všeobecnosti charakterizovať takto: I. zväzok obsahuje rétorické spisy, II. zväzok prírodné skúmania, ďalšie 3 zväzky (III. – V.) sa

³⁹ Porovnaj O. Regenbogen, heslo „pinax“ v *RE*, stĺpce 1410 – 1482.

⁴⁰ Porovnaj A. Patzer (*AS*, s. 51 a n.), ktorý sa pokúša o kritickú edíciu Diogenovho *Života Antisthena*, aby si pripravil pôdu na dôslednú analýzu Diogenovho katalógu. Súčasní historici sa môžu oprieť o nové kritické vydanie Diogena Laertskeho, ktoré pripravil Miroslav Marcovich pre *Bibliotheca Teubneriana* (Diogenes Laertius, *Vitae philosophorum*, 3 zv., Berlin: Walter de Gruyter).

⁴¹ Porovnaj A. Patzer, *AS*, s. 107-117.

⁴² *Codex B* = *Burbonicus* III B 29 (12. stor. po Kr.); *Codex P* = *Parisinus* gr. 1759 (13. stor. po Kr.); *Codex F* = *Laurentianus* gr. plut. 69.1 (12. stor. po Kr.).

A. Patzer nadväzuje na niektoré Susemihlove skúmania; porovnaj „Der Idealstaat des Antisthenes und die Dialoge *Archelaos*, *Kyros* und *Herakles*“, *Jahrbücher für classische Philologie*, CXXXVII (1887), s. 207-214.

⁴³ Presný počet spisov nie je istý, lebo kritici sa rozchádzajú v názoroch na to, či niektoré názvy odkazujú na jeden, alebo na dva tituly. Bližšie pozri komentár k zl. V A 41.

⁴⁴ A. Patzer (*AS*, s. 136-143) si myslí, že *τόμοι* neoznačovali „jednotlivé zvitky“ (ako navrhoval H.-J. Lulofs, *De Antisthenis studiis rhetoricis*, s. 2), ale „súbory zvitkov“.

zaoberajú etickými a politickými otázkami, VI. a VII. zv. sa venuje dialektike, logike, metafyzike a výchove, VIII. a IX. zv. tvoria Antisthenove interpretácie Homéra (pričom VIII. zv. sa viaže na *Iliadu* a IX. zv. – na *Odyseiu*), X. zv. odkazuje na pochybné spisy, ktoré korešpondujú s antisthenovskými témami, ale viaceré tituly vyznievajú neautenticky. Podľa Susemihla („Der Idealstaat des Antisthenes und die Dialoge *Archelaos*, *Kyros* und *Herakles*“) niet pochýb o tom, že pôvodné usporiadanie v VII. zv. je poprehadzované – mohli by sme dokonca uvažovať o tom, že päť titulov⁴⁵ patrí do II. zv., pretože všetkých päť sa zaoberá teologickými a eschatologickými otázkami.

Patzer spresňuje Susemihlovu charakteristiku v niekoľkých bodoch:

1) prvý a druhý titul II. zv. má podľa neho jasný etický charakter, t. j. titul *O prirodzenosti živočíchov* nie je zoologickým, ale etickým skúmaním, ktoré zrejme dokazovalo vyššiu hodnotu prirodzeného života zvierat než ľudí; II. – IV. zv. preto tvoria súvislý blok etických spisov;

2) možno predpokladať, že VII. zv. nie je zle usporiadaný, ako sa domnieval Susemihl – ak budeme považovať päť vyššie uvedených titulov za prírodné (čiže ontologické) skúmania, a nie za teologické či eschatologické spisy, a na druhej strane ak si uvedomíme, aký úzky vzťah medzi dialektikou a fyzikou (ontológiou) nachádzame u Antisthena (tento vzťah naznačuje aj samotný titul *Otázka o prírode*).

Aldo Brancacci⁴⁶ poukázal na to, že tituly v VII. zv. sú prepojené spoločnou témou výchovy, *παιδεία*: prvý titul sa zaoberá výchovou bezprostredne, nasledujúce tri tituly sa venujú teoretickým aspektom výchovy, ďalšie tri – eschatologickým aspektom výchovy, ďalšie dva spisy pojednávajú o teologickom a posledné dva o didaktickom aspekte výchovy.

Patzerovo rozdelenie spisov s uvedenými opravami vyzerá takto:⁴⁷

A) pravé (*γνησία*):

- a) rétorické (I. zv.);
- b) eticko-politické (II. – V. zv.);
- c) dialekticko-ontologické (VI. – VII. zv.);
- d) homérske (VIII. a IX. zv.);

B) sporné (*ἀμφισβητούμενα*):

eticko-politické (X. zv.).

⁴⁵ *O umieraní, O živote a smrti, O veciach v podsvetí, O prírode I, II, Otázka o prírode I, Otázka o prírode II.* m

⁴⁶ Porovnaj A. Brancacci, *Oikeios logos*, s. 17-24.

⁴⁷ Porovnaj A. Patzer, *AS*, s. 133.

Viaceré tituly Antisthenových kníh by mohli pochádzať priamo od Antisthena (napr. *Sathón*), čo však neznamená, že je autorom všetkých titulov.⁴⁸ Rozmanitosť foriem a štruktúry jednotlivých titulov Antisthenových spisov v Diogenovom katalógu naznačuje, že táto pestrosť pochádza ešte spred alexandrijského obdobia.

Aj keď nie je isté, či tituly uvádzané Diogenom napísal jeden človek, zdá sa, že antickí vzdelanci považovali Antisthena za jedného z najplodnejších klasických autorov – jeho výkon by sme mohli porovnávať s Démokritovým alebo Platónovým výkonom. Antisthenés sa zaoberá takmer všetkými oblasťami a žánrami, ktoré patrili k dobovej sofistike a sokratike, niekedy ich dokonca rozširuje, pričom všetky témy spája spoločný záujem o sókratovskú výchovu (*ἐπιμέλεια ἑαυτοῦ*).

Spisy nedokážeme usporiadať chronologicky podľa doby ich vzniku, ale je málo pravdepodobné, že by veľké množstvo skúmaných tém súviselo s dĺžkou Antisthenovho pobytu medzi sofistami. Aldo Brancacci⁴⁹ na základe Isokratových polemických narážok v *Adversus sophistas* (okolo roku 391/390 pred Kr.) a *Helene* (385 pred Kr.) navrhuje datovanie Antisthenových logických spisov do obdobia rokov 392/391 – 386/385 pred Kr. Takisto G. Giannantoni⁵⁰ si myslí, že od zblíženia so Sókratom po Antisthenovu smrť uplynulo dosť času na to, aby Antisthenés rozvinul intenzívnu literárnu činnosť.

Pokiaľ ide o formu a štýl, starovekí autori vysoko oceňovali antisthenovský štýl (porovnaj zl. V A 45 – V A 51). Antisthenés písal (1.) *sókratovské dialógy*, medzi ktoré môžeme zaradiť spisy *Pravda*, *Sathón*, *Protreptikos*, *Alkiabiadés*, *Archelaos*, *Aspasia*, *Héraklés Väčší*, *Kýros Menší* a *Politik*. Zdá sa, že oproti iným sókratovským dialógom sa v Antisthenových rozpravách striedali dialogické pasáže s dlhšími monológmi. Okrem dialógov písal (2.) „reči“, či presnejšie „epideiktické reči“ (podľa Aristotelovho členenia v *Rétorike*), medzi ktoré sa zaraďuje: *Aiantova reč*, *Odyseus* a *Orestova obhajoba*. Na základe viacerých Julianových zmienok (porovnaj zl. V A 44) by sme mohli usudzovať, že Antisthenés písal aj (3.) *diatriby* (*διατριβαί*), ale možno predpokladať aj to, že diatribická forma sa začala prisudzovať Antisthenovi dodatočne až pod vplyvom kynickej literatúry a legendy o Antisthenovi-zakladateľovi školy.⁵¹

Diogenov katalóg neobsahuje dva spisy, o ktorých sa zmieňujú iní autori: *Politikos* a *Magikos*. Titul *Politik* (*Πολιτικός*) uvádza Athénaios (porovnaj zl.

⁴⁸ Porovnaj G. Giannantoni, *SSR*, IV, s. 240.

⁴⁹ Aldo Brancacci, *Oikeios logos*, s. 26-30.

⁵⁰ Porovnaj *SSR*, IV, s. 235; porovnaj Poznámku 22, s. 203-207.

⁵¹ Porovnaj E. Hirzel, *Der Dialog*, I., s. 122; H. Maier, *Sokrates*, s. 153; U. von Wilamowitz-Moellendorff, *Platon*, II., s. 26-27; A. Patzer, *AS*, s. 94-98; G. Giannantoni, *SSR*, IV, s. 235 a n.

V A 142), pričom vychádza z Hérodika Babylonského. Viacerí komentátori si myslia, že tento titul je zhodný s *Περὶ νόμου ἢ περὶ πολιτείας* (*O zákone a ústave*), ktorý sa nachádza v Diogenovom zozname.⁵² Spis *Magikos* (*Μαγικός*) uvádza byzantský lexikón *Súda* (porovnaj zl. V A 205). Nič však nenasvedčuje tomu, že by sa dal spojiť s niektorým Antisthenovým spisom obsiahnutým v Diogenovom zozname. Väčšina historikov však pochybuje o jeho autenticite.

⁵² Porovnaj A.-H. Chroust, *Socrates*, s. 281; F. D. Caizzi, *AF*, s. 101; A. Patzer, *AS*, s. 113.